

**Hoofdstuk 6 uit *Mediation en vertrouwelijkheid*:
Montréal en Oosterbaan (redactie), 3e herziene druk
Sdu den Haag 2009**

**THE PROMISE OF CONFIDENTIALITY:
Een ingeloste belofte in de VS en in Nederland?**

1. Verschillende achtergronden.

Het historische verschil in benadering van mediation in de VS en in Nederland blijkt uit de afkorting ADR. Arbitrage en mediation waren in de VS een *alternatief* voor rechtspraak. Maar, zo blijkt uit het vorige hoofdstuk, in de afgelopen jaren is mediation daar min of meer geabsorbeerd in het reguliere rechtssysteem; het maakt er nu deel van uit. In de Nederlandse situatie was en is niet de minnelijke oplossing van conflicten, maar het rechterlijk ingrijpen de uitzondering op de regel - dat is dus het alternatief. De schrijfster van het vorige hoofdstuk verwijst in een eerdere publicatie¹ naar het WODC-rapport uit 2003² over de "Geschillenbeslechtingsdelta", waaruit blijkt dat in Nederland maar een klein gedeelte (4%) van de geschillen wordt beëindigd in een gerechtelijke procedure. Het ligt voor de hand om de Nederlandse poldertraditie als oorzaak daarvoor aan te wijzen versus de sterk gejuridiseerde samenleving in de Verenigde Staten.³ Nu ook hier de doorverwijzingsvoorzieningen naar mediation bij de gerechten hun vaste plek hebben gekregen, is de situatie vergelijkbaar met die van de Verenigde Staten - maar wel tot stand gekomen vanuit een andere historische achtergrond.

De juridische benadering van het begrip vertrouwelijkheid wordt in de VS nog extra gecompliceerd door het overweldigende aantal wettelijke en private regelingen, verschillend van Staat tot Staat en door het onderscheid federaal/statelijk.

Er bestaat een ruime bandbreedte voor de mate waarin vertrouwelijkheid wordt beschermd. Aan de ene kant van het spectrum kent de Staat Californië uitsluiting van bewijs, "evidentiary exclusion",⁴ aan de andere kant bestaat er in New York State geen verschoningsrecht voor mediators⁵. De Uniform Mediation Act bevindt zich daarbij ongeveer in het midden. De wordingsgeschiedenis van deze modelwet leert, hoe er geworsteld is om een compromis te vinden dat voor zoveel mogelijk betrokkenen aanvaardbaar is. En nog steeds zijn, naast New York, nog een aantal andere belangrijke staten niet toegetreden: Californië, Texas en Florida.⁶

De worsteling gaat, grof samengevat, tussen twee beginselen: de waarheidsvinding in de civiele procedure en de vertrouwelijkheid bij mediation. En dan zijn we weer thuis bij onze artikelen 21 en volgende Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering⁷ die ons in Nederland confronteren met hetzelfde dilemma. Dat betekent dat wij, met inachtneming van de historische en rechtsculturele verschillen, veel kunnen leren van de wijze waarop in de VS daarvoor oplossingen zijn gezocht en gevonden.

¹ *Mediation naast rechtspraak: een vergelijking tussen doorverwijzing naar mediation in civiele zaken: voorspelt de ervaring van de Verenigde Staten de toekomst van Nederland?* TREMA september 2006-Nr 7

² B.C.J. van Velthoven & M.J. ter Voert, m.m.v. M. van Gammeren-Zoetewij, WODC reeks "onderzoek en beleid", nr 219, Bju 2004. Zie ook Prof.Mr. N.J.Huls, *Over rechtshulpgolven en juridische probleemstromen*, NJB 2005/1

³ Vgl. Bruinsma, NJB 1997/21, p 926, die onder andere de rechtsculturen van de VS en Japan als uitersten op de jurisderingschaal vergelijkt. Hij noemt in dit verband Nederland het Japan van het Westen: *because of its non-legalistic leanings Dutch Legal culture favours a pragmatic public administration, a mild penal climate and an informal civil justice.*

⁵ *Hauzinger v. Hauzinger*, Supreme Court of the State of New York, Appellate Division, Fourth Judicial Department, CA 07-00659; Kort door de bocht zegt de rechter: *Although appellant urges this Court to apply the confidentiality provisions in the Uniform Mediation Act as a matter of public policy, New York has not adopted that Act and we decline to do so.* Voor het commentaar van de desbetreffende mediator zie <http://www.mediate.com/articles/hauzingerNY.cfm> <geraadpleegd 2/3/2009>. Zie voor andere voorbeelden van het gevarieerde interstatelijke vertrouwelijkheidsrepertoire in de VS de vorige druk van dit boek, hoofdstuk 5.3.6.

⁶ Een uitgebreid overzicht van onder meer vertrouwelijkheid in het kader van de vaststellingsovereenkomst is voor de Staten Californië, Florida en Texas te vinden in van Muijden, 2007, hoofdstuk 6.

⁷ Zie (onder meer) 3.2. en verder hiervóór

Gezien de, zacht gezegd, nogal versnipperde situatie in de VS en de beperkte opzet van dit hoofdstuk kan slechts worden uitgegaan van de UMA wanneer er vergelijkingen worden getrokken. Aan onze kant zal naast de situatie in Nederland ook de mediationrichtlijn⁸ moeten worden betrokken -want die is een fact of life en werpt haar vraagtekens vooruit.

De vragen zullen moeten worden beantwoord in het zicht van een mogelijke "reflexwerking avant la lettre" van de richtlijn. Die bevat een verschoningsrecht voor de mediator (maar niet, zoals in de UMA, óók voor partijen). Reflexwerking, omdat de richtlijn uitsluitend ziet op *grensoverschrijdende* geschillen. In hoeverre beïnvloedt dat de regeling van vertrouwelijkheid in interne geschillen? Avant la lettre, omdat de richtlijn al op 21 mei 2011 geïmplementeerd moet zijn en het voor de hand ligt daarop te anticiperen.

De richtlijn regelt de vertrouwelijkheid in artikel 7:

1. Aangezien de bemiddeling/mediation geacht wordt plaats te vinden op een wijze die recht doet aan het vertrouwelijke karakter ervan, zorgen de lidstaten ervoor, tenzij de partijen anders overeenkomen, dat noch de bemiddelaar/mediator, noch enige persoon die bij het verlenen van de bemiddeling/mediation is betrokken, tijdens een burgerlijke of handelsrechtelijke rechtszaak of tijdens arbitrage verplicht wordt getuigenis af te leggen omtrent informatie die voortvloeit uit of verband houdt met een bemiddelings/mediationprocedure, behalve:
 - a. voor zover dit nodig is om dwingende redenen van openbare orde van de betrokken lidstaat, met name indien dit nodig is om de bescherming van de belangen van kinderen te waarborgen of om te voorkomen dat iemand in zijn lichamelijke of geestelijke integriteit wordt aangetast, of
 - b. indien openbaarmaking van de inhoud van de via bemiddeling/mediation bereikte overeenkomst noodzakelijk is voor de uitvoering of de tenuitvoerlegging van de overeenkomst.
2. Niets in lid 1 weerhoudt de lidstaten ervan strengere maatregelen te nemen om het vertrouwelijke karakter van de bemiddeling/mediation te beschermen.

2.Judge *in camera*: een waardevolle methode ook voor ons?

Een van de instrumenten die bij het oplossen van het dilemma "waarheidsvinding versus vertrouwelijkheid" in de VS behulpzaam zijn is de mogelijkheid van de rechter om een van de partijen en/of raadslieden *in camera* te horen, dat wil zeggen buiten aanwezigheid van publiek of wederpartij. Ook kan de rechter op zo'n manier kennisnemen van documenten die een van de partijen als vertrouwelijk wenst te beschouwen. Hij kan dan beslissen of de verstrekte informatie gebruikt mag worden in de procedure. In de vorige druk van dit boek is op enkele plaatsen al betoogd⁹ dat het aanbeveling verdient om zo'n regeling ook in Nederland in te voeren. In de memorie van toelichting op artikel 22 Rv¹⁰ merkt de minister op dat een dergelijk systeem vragen kan oproepen over de verhouding tot artikel 6 EVRM en het beginsel van hoor en wederhoor. Hij geeft er de voorkeur aan de wijziging in artikel 8:29 van de Algemene Wet Bestuursrecht af te wachten. Daarin wordt bepaald, dat de zaak naar een andere kamer moet worden verwezen, indien de rechtbank heeft besloten dat het beroep op geheimhouding van stukken gerechtvaardigd is èn de partij die de stukken niet kent vervolgens geen toestemming geeft om mede op die stukken recht te doen. In een civiele (Antillen)zaak heeft de Hoge Raad een soortgelijke methode voorgeschreven.¹¹ In zijn noot concludeert Vranken: *het wordt tijd dat de wetenschap het onderwerp oppakt, liefst meteen ook intern rechtsvergelijkend met het strafrecht en het bestuursrecht.* Gezien de ervaringen in

⁸ 2008/52/EG van het Europees Parlement en de Raad van 21 mei 2008 betreffende bepaalde aspecten van bemiddeling/ mediation in burgerlijke en handelszaken, PbEU L136/3;

⁹ Zie o.a. pagina's 46/47 sub g

¹⁰ TK 1999/2000 26 855

¹¹ HR 20 december 2002, NJ 2004/4, r.o. 4.4.6, met nog een verfijning op het systeem van art 29 AWB

de VS kan dit betoog worden onderschreven. Bij het verder uitdiepen van deze kwestie zou ook de navolgende variant kunnen worden meegenomen: de aparte "vertrouwensrechter". Deze rechter zal niet over de zaak zelf oordelen, maar uitsluitend over de vraag of de litigieuze informatie al of niet toelaatbaar is, dan wel of een getuige zich terecht op een verschoningsrecht beroept.

In zijn proefschrift¹² geeft Fernhout een overzicht van de pogingen die in het verleden in die richting zijn gedaan. Hij komt tot de conclusie dat het door de Hoge Raad in de Notaris Maas-beschikking¹³ geformuleerde criterium, dat *vragen niet behoeven te worden beantwoord, zolang de rechter aan redelijke twijfel onderhevig acht of de beantwoording naar waarheid zou kunnen geschieden zonder dat geopenbaard wordt wat verborgen dient te blijven* voldoende houvast biedt. Dit geeft uitdrukking aan het vertrouwen dat wordt gesteld in de professionele verschoningsgerechtigden, die immers zelf zijn aangewezen als hoeder van de belangen die hebben geleid tot de instelling van het verschoningsrecht. Dat betoog lijkt mij juist. Dat neemt echter niet weg dat met name in de laatste jaren wordt gemorreld aan het verschoningsrecht. Inderdaad is het verschoningsrecht niet absoluut. In de Notaris Maas-beschikking stelde de hoge Raad *dat zich zeer uitzonderlijke omstandigheden laten denken waarin het belang dat de waarheid aan het licht komt - ook ten aanzien van datgene waarvan de wetenschap hem als zodanig is toevertrouwd - moet prevaleren boven het verschoningsrecht*. De hoofdregel zou dan ook moeten blijven dat het in beginsel aan de verschoningsgerechtigde moet worden overgelaten of deze zich al of niet op dit recht beroept. De hier voorgestelde "vertrouwensrechter" is uitsluitend bedoeld als neutrale tussenschakel, die een rol kan spelen in de door de Hoge Raad bedoelde uitzonderlijke omstandigheden waarbij alle schijn moet worden vermeden dat misbruik wordt gemaakt van het verschoningsrecht. Ook kan het in incidentele gevallen een hulpmiddel zijn voor de verschoningsgerechtigde die er zelf niet meer uitkomt. In beginsel moet de geheimhouder in geval van twijfel zijn mond houden¹⁴, ook al omdat spreken soms tuchtrechtelijke consequenties kan hebben. Het zou dan soelaas kunnen bieden zo'n dilemma in alle vertrouwelijkheid te kunnen voorleggen aan een gespecialiseerde, neutrale derde. Zeker, de advocaat kan in zo'n geval terecht bij de deken, maar overige geheimhouders hebben zo'n mogelijkheid niet.

De UMA kan bij dit alles als leidraad dienen met de "3-way test" van artikel 6(b)¹⁵:

- Kan het bewijs niet op andere wijze verkregen worden?
- Weegt het belang van het gebruik van de informatie aanzienlijk zwaarder dan de vertrouwelijkheid?
- In welk kader wordt de informatie gevraagd:
 - in een strafzaak?¹⁶
 - in het kader van een verzoek om vernietiging van vaststellingsovereenkomst?
 - in een aansprakelijkheids-of klachtenprocedure?

3. Afstand van - of ontslag uit de geheimhoudingsplicht:

3.1. Hoe er mee om te gaan

Interessant voor de Nederlandse praktijk is artikel 7. (b) sub 3 UMA: afstand van de geheimhoudingsplicht is toegestaan om bepaalde ernstige misdrijven te melden, maar wel (en

¹² Fernhout, 2004, 3.4.7

¹³ HR 1 maart 1985, NJ 1986, 173

¹⁴ Fernhout, 2004, 3.4.3

¹⁵ Zie p.....

¹⁶ maar: zie hierna sub 4

naar aangenomen moet worden: uitsluitend) aan de overheidsinstanties die daartegen bescherming bieden. Ook het NMI Mediation Reglement 2008 voorziet in een dergelijke inbreuk (7.6.b) maar legt daarbij niet de beperking op dat de informatie slechts mag worden verstrekt aan gespecialiseerde instanties. Ook de Tekst en Toelichting¹⁷ vermeldt daarover niets. Zou een mediator zich tot de pers mogen wenden met informatie over misstanden; informatie die hij heeft gekregen in een door hem gevoerde mediation? Dat lijkt mij niet: een uitzondering (en dat is afstand doen tenslotte) moet zo beperkt mogelijk worden geïnterpreteerd. Hij zal contact moeten opnemen met het OM, de vertrouwensarts of een vergelijkbare instantie.

3.2 Wie is de “eigenaar” van het verschoningsrecht?

Een andere kwestie die zich leent voor rechtsvergelijking is de vraag, aan wie het verschoningsrecht toekomt: moet de mediator spreken wanneer partijen hem uitdrukkelijk toestemming geven, ja zelfs opdragen om te getuigen omtrent een aangelegenheid waarvan hij meent dat deze onder zijn verschoningsrecht valt? En moet de mediator in rechte zwijgen wanneer partijen dat willen?

De Model Standards en de UMA zijn daarover duidelijk: de mediator kan weigeren informatie verkregen uit de mediation openbaar te maken, zelfs als partijen daarvoor toestemming geven. Dat is overigens in tegenstelling tot wat in de VS de gewoonte is in de verhouding arts/patiënt en advocaat/cliënt: daar is de beroepsbeoefenaar juist niet degene aan wie het verschoningsrecht is "toegekend".

De situatie hier te lande met betrekking tot de positie van de mediator is onduidelijk: er bestaat hier, voor zover ik heb kunnen nagaan, noch rechtspraak, noch literatuur over deze vraag. We zullen het dus moeten doen door middel van vergelijking met rechtspraak en literatuur over het verschoningsrecht in het algemeen, en intussen niet uit het oog verliezen dat het daarbij, anders dan bij mediation, altijd gaat om een relatie tussen één partij/cliënt/patiënt en de verschoningsgerechtigde.

Wanneer het gaat om *ontslag* uit de geheimhoudingsplicht is er hier, in tegenstelling tot in de VS, *communis opinio*, dat de geheimhouder zelf moet beoordelen in hoeverre het doen van mededelingen zich verdraagt met het belang dat het verschoningsrecht beoogt te dienen.¹⁸ Met andere woorden: de geheimhoudingsplicht is vervallen, maar het verschoningsrecht blijft bestaan - zij het dat het geen verschonings*plicht* is. Wanneer een cliënt/patiënt de advocaat/notaris/arts uitdrukkelijk aan de geheimhoudingsplicht wenst te houden ligt de situatie gecompliceerder. Fernhout¹⁹ bepleit het uitgangspunt dat in zo'n situatie wèl sprake is van een verschoningsplicht, maar dat dit onder omstandigheden in strijd kan komen met de goede zeden; ook kan er sprake zijn van misbruik van bevoegdheid. Ik ben zo vrij hieraan toe te voegen dat ook voor de “verschoningsplicht” de *zeer uitzonderlijke omstandigheden*-uitzondering geldt, zoals geformuleerd in de Notaris Maas-beschikking.

Kan deze doctrine één op één worden toegepast op de mediator? Voorshands lijkt mij dat niet het geval te zijn. Eerst zullen er nog wat juridische knopen moeten worden doorgemaakt ten aanzien van de mediationrichtlijn. Gezien het beperkte bestek van deze bijdrage zullen zij slechts summier kunnen worden aangeduid.

Nogmaals artikel 7:

¹⁷ Conway, 2008,53

¹⁸ Fernhout, 2004, 3.4.6

¹⁹ A.w. 3.4.2

3. Aangezien de bemiddeling/mediation geacht wordt plaats te vinden op een wijze die recht doet aan het vertrouwelijke karakter ervan, zorgen de lidstaten ervoor, tenzij de partijen anders overeenkomen, dat noch de bemiddelaar/mediator..... verplicht wordt getuigenis af te leggen behalve:
 - a. voor zover dit nodig is om dwingende redenen van openbare orde van de betrokken lidstaat,.....

Europa heeft dus geen boodschap aan notaris Maas. Wanneer partijen dat overeenkomen zal de mediator spreken - tenzij de redenering die bij ons ten grondslag ligt aan de jurisprudentie (*het in Nederland geldend algemeen rechtsbeginsel dat meebrengt dat bij zodanige vertrouwensberoepen het maatschappelijk belang dat de waarheid aan het licht komt, moet wijken voor het maatschappelijk belang dat een ieder zich vrijelijk en zonder vrees voor openbaarmaking van het besprokene om bijstand en advies tot hen moet kunnen wenden*) kan worden beschouwd als een “dwingende reden van openbare orde” zoals bedoeld in 7.1.a. Omdat het hier gaat om een *in Nederland geldend algemeen rechtsbeginsel* is er wellicht wel iets te zeggen voor deze uitweg. Daarbij kan dan worden verwezen naar het systeem van de UMA: ondanks het feit dat het in de VS zelfs regel is dat de cliënt beslist over het gebruik van het verschoningsrecht, ligt dat bij mediation toch anders en heeft de mediator het laatste woord.

Maar tegen deze redenering valt ook wel iets in te brengen.

Dat de Europese regel zo is uitgevallen wordt waarschijnlijk veroorzaakt door het feit dat, net zoals in de VS, vele landen in Europa²⁰ uitgaan van een doctrine, waarbij "houderschap" toekomt aan de cliënt. Gaat nu een land onder de noemer van openbare orde een eigen, contrair systeem invoeren of bestendigen, dan betekent dat rechtsongelijkheid binnen de Unie, en dat is juist iets wat de richtlijn beoogt tegen te gaan. Ik vrees dan ook dat deze weg in Luxemburg zal doodlopen. Anders dan het "klassieke kwartet" zal de mediator geen vrijheid toekomen zelf te beslissen of hij al of niet zal verklaren indien partijen dat wensen. Daar is, ook afgezien van de richtlijn, wel iets voor te zeggen: bij de eerstgenoemden is er een situatie van 1-1 en moeten ze zelf de knoop doorhakken; bij de mediator is het altijd minstens 2-1 en gelden de meeste stemmen.

3.3 Proportionaliteit van inbreuk/afstand.

Vergelijkbaar met het hier geldende systeem is wat in de VS een “tailored waiver” wordt genoemd, elegant vertaald als "afstand op maat": het afstand doen van de geheimhoudingsplicht moet proportioneel zijn. Vergelijk artikel 7.6.c van het NMI Mediation Reglement 2008: geheimhouding geldt niet in geval van

een klacht-, tucht- of aansprakelijkheidsprocedure tegen de mediator. In dat geval is de mediator ontslagen uit de voor hem geldende geheimhoudingsplicht *voor zover nodig* om zichzelf tegen de vorderingen te formuleren en/of een beroep te doen op zijn beroepsaansprakelijkheidsverzekering. De geheimhoudingsplicht vervalt voor alle betrokkenen *voor zover nodig* om de klacht te behandelen.²¹

Zo'n exceptie ontbreekt in artikel 7 van de richtlijn. In een van de voorlopers van de huidige versie (die van 29 juli 2005²²) is een dergelijk artikel wel eens aan de orde gesteld, maar deze tekst was geen lang leven beschoren: bij het volgende concept (8 november 2005²³) was hij alweer verdwenen. Misschien is hij ook overbodig: het druist in tegen de logica en de redelijkheid en de billijkheid wanneer enerzijds een eiser of een klager inbreuk mag maken op de vertrouwelijkheid, terwijl aan de andere kant de gedaagde of de verweerder de

²⁰ Voor een overzicht zie Fernhout, 2004, 5.8; daaraan kan nog worden toegevoegd het Verenigd Koninkrijk.

²¹ *Ibid.*

²² Document 11523/05 JUSTCIV 151 CODEC 661 artikel 6.2.(d)

²³ Document 14041/05 JUSTCIV 202 CODEC 980

mogelijkheid wordt ontzegd om datzelfde te doen om de eis of de klacht af te weren²⁴. Dat zou in strijd zijn met artikel 6 EVRM.

Het College van Beroep van de Stichting Tuchtrechtspraak Mediators formuleerde het aldus in een uitspraak onder vigeur van van het NMI Mediation Reglement 2001, dat de onderhavige exceptie nog niet kende:

“(D)e geheimhoudingsverplichting van mediators strekt niet zover dat zij zich bij het voeren van verweer in een tuchtprocedure niet mogen beroepen op vertrouwelijke stukken of andere informatie die een mediator tijdens of voorafgaand aan de mediation ter kennis zijn gekomen. Indien uitsluitend een klager zou mogen bepalen welke stukken in een tuchtprocedure worden overgelegd, dan zou het recht van mediators om zich te verweren tegen klachten dusdanig worden ingeperkt dat <geen,JMB> sprake is van het ook in een tuchtprocedure als de onderhavige geldende beginsel van hoor en wederhoor.”²⁵

Ik zou hier nog aan toe willen er voegen dat het ook voor klagers/eisers niet aanvaardbaar zou zijn wanneer hun klachtrecht cq vorderingsrecht zou worden beperkt (en in sommige gevallen wellicht onmogelijk gemaakt) door vertrouwelijkheid. Daarvoor is deze niet bestemd.

Daarbij kan dan worden gebruikgemaakt van artikel 27 Rv: *de rechter kan behandeling met gesloten deuren bevelen..... indien de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer van partijen dit eis[t]*. Het Reglement Stichting Tuchtrechtspraak Mediators²⁶ kent een soortgelijke regeling (artikel 9b).

Via deze redenering komen we weer bij de regeling van de UMA uit met de ultieme mogelijkheid van de “3-way-test” *in camera*.

4. De reikwijdte van de UMA en die van de richtlijn

De “scope” van de UMA beperkt zich niet tot het civiele recht alleen. Wel zijn er specifieke bepalingen opgenomen wanneer er bijvoorbeeld sprake is van een strafzaak: zie het hierboven al geciteerde artikel 6.(b)(1). De richtlijn is echter slechts van toepassing op burgerlijke en handelsgeschillen, zodat artikel 7 niet geldt in strafzaken. De mediator kan zich dus, gehoord als getuige in een strafzaak, niet beroepen op zijn verschoningsrecht.²⁷

Conclusie

De vele mediators met een niet-juridische achtergrond (en misschien ook wel de juristen onder ons) zullen zich afvragen: wat heeft deze juristerij allemaal voor zin? Mediation is toch bij uitstek een niet-juridisch proces? Antwoord op die vraag is dat het niet gaat om het feit, dat het een voor juristen hoogst interessante materie is (hoewel dat, heel eerlijk gezegd, een aantrekkelijke bijkomstigheid is). De bedoeling is om ervoor te zorgen dat de mediator haar/zijn werk kan doen met een aanvaardbare mate van zekerheid dat vertrouwelijke informatie van de cliënten bij haar/hem in goede handen is. Die zekerheid is er op dit moment in elk geval nog niet: we zijn afhankelijk van de welwillendheid van de rechterlijke macht ten opzichte van mediation, en gelukkig blijkt uit de lagere jurisprudentie²⁸ dat die aanwezig is. In hoeverre hierin verandering is gebracht door HR 10/4/2009, LJN BG9470 valt nog te bezien. In deze beschikking ging het immers om een geheimhoudingsbeding dat kennelijk onvoldoende duidelijk was geformuleerd. Is dat het geval, aldus de Hoge Raad, dan prevaleert de waarheidsplicht. In zo'n situatie is het nuttig om te bestuderen hoe men elders, zij het vanuit

²⁴ Zo ook Bannier c.s., 2008, pagina 44 supra; specifiek voor de advocaat 5.5.2; voor de medisch hulpverlener 6.5.1; voor de notaris 7.5.3; voor de geestelijk verzorger p.199.

²⁵ B-2004-4/TC, 2006, nr. 2/3, http://www.nmi-mediation.nl/data/over_mediation/klachten_en_tuchtrechtspraak.php < geraadpleegd 9 maart 2009 >

²⁶ Eveneens te downloaden van de site van het NMI.

²⁷ Zo ook het Commission Staff Working Paper C6-0154-04, behorende bij de eerste versie van de richtlijn, p.7 supra

²⁸ Zie het jurisprudentie-overzicht uit bijlage 5

een andere juridische en maatschappelijke achtergrond, met dezelfde dilemma's worstelt en welke oplossingen

daarvoor worden gevonden.

Er valt nog veel meer te leren dan wat in het korte bestek van dit hoofdstuk kon worden

besproken. Één conclusie is duidelijk: ook in de VS is mediation en met name de plaats van

de vertrouwelijkheid daarin, nog lang geen *rustig bezit*²⁹. De belofte is nog niet ingelost, noch hier, noch in de VS,

maar we zijn op de goede weg.

²⁹ Gevleugelde woorden van Paul Scholten ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van het Burgerlijk Wetboek.